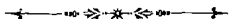

Հայոց ազգին վրայ, քան զանոնք աւելի չկայ ուրիշ մէկը մնչեւ ցոյցսոր Հայկական լեզուն, ուսմանց, աղբային պատմութեանց եւ հնութեանց տեղեակ: Ի վերայ այս աւանդանիս դեռեւս շատ կնն գլորքեր կան Հայոց հիշմարտաց եւ պատմութեան, որ սնունդ նրբազնին տեսութեանցմէ եւ ի նւտախազութեանց ծածուկ մնացեր են, ուր մէկն է նաեւ իմին ձեռքս սնցած, ու ձեռքէ թռուցած սմանուն պատմութեան գործքը: Սակայն սնտարակոյս եւ որ հնէն այս իմին պատմութեան ուշադիր մտոր կարգան նոյն վերապատուելի Հարք, սնկ կասկած կ'ընդունին՝ առանց տարակոյս մի ցցնելու ասոր տուգութեան վրայ: Աղուրեմն այսչափ ծանոթութեան Ազմուս խորն ոգւոյդ բաւական տալով՝ կու գամ ասկէց ետքը յիշեալ պատմութեան շարու նակաբար տողելու յաւելութեան արմատա գիր Ազգատումիւք ու Հայրենակոյք:

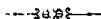
ՅԻՇԵԱԼ ԱՆԱՆՈՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

1. Այսինքն՝ Սերոփ Վ. Բաճեան

(Հ. Ղևոնդ Վ. Այլաւի
ստորիկ ձեռագիրներուն մէջէն)

ՁԵՐՈՒՆ ԱՅԻՆՆԵՐ

Կէսօրան տաքուն բարեկամիս հետ կը պըտըռէ բարձր ծառերու տակ, որոնց կանանչ թիւերը արեւուն ճառագայթներէն պատտկարած կամարի պէս կախուեր էին. առուիկ մը դալար խոտերուն մէջ անցնելով անանի գովութիւն մը ձգեր էր, որ մարդս հանգչելու կը յորդորէր: Տեսայ որ չար պաշտօնակալ ճել հոն պառկած էր. Տէր Աստուած, ըսի, ըրած անիրաւութիւն, ներուն յիշատակը ինչպէս թող կու տայ որ քուն ըլլայ: Դարձաւ բարեկամս բաւ. Աստուած կամաւ երբեմն թող կու տայ չարին քնանալու, որ լաւերը հանգիստ մընան:

ԱՍԱՏ

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ

ՅԻՇԵԱԼ ԱՆԱՆՈՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

1851 թուականին ղեկ տալ այս հոշակաւոր ետքի պատերազմը նոր սկսուածի նշան, ներ ցոյց կու տար, մէկ տարեկան ուխտաւոր մը՝ հեռու երկիրներէ, որ զինքն երբեմն Հնդկաստանցի կ'ըսէր, և երբեմն

1. Դրուածիս վերջը հանգուցեալ Պր. Սերոփ Աւուս հետեւեալ տեղեկութիւն կու տայ այս անձնածոթ օտարականի վրայ. «Ղոյն մարդուն վրայ եւ կարծիք մը կ'ընեն եւ հաւանականութիւն կը գտնան, և է այս: Արեւելեան պատերազմին քանի մը տարի տալով Յովա կիմ անունով թուղթադրամանեց մը, լսեր եմ, որ բռնաւոր է ի Պոլիս կամ յայտնուել և փախել և աներեւոյթ եղեր է. առ մարդը զայնք է ի Չէշթուն, ուր լեռն, ցիւր զապային զգրիւններով վառելով. Յովակիմ ամբարշի կոչմամբ ի պատուի է եղեր իրենց մէջ: Արեւելեան պատերազմի ժամանակ Հայաստան եկեր և փորձուրդը տաւ. կաց զէմ զգրելով՝ ի կողմն Ռուսի ոտք Հանելու կ'աշխատի եղեր. Վասրփ փաշան՝ օսմանեան հրամանատարը՝ իմացեր է, և զինքը բռնել տալով կախել կամ հրաւանել բռնել տուեր է: Այս զեպքը ստոյգ է, և հաւանաւոր է Բաճեան Սերոփ վարպետին յիշած մարդը ունի սա Յովակիմն ըլլայ»:

Ձէրունցի (սեւ Ձէրունի անցնալին եւ ներկային, այս. Վիշնաւ 1900. իր. 91) իբր անանատես վկայ՝ կը լրացնէ Սեր. Այլաւի ըսածը, ուղղելով անոր ինչ ինչ վերապահները, ժամանակը Բէ պարզելով կարծեցեալ «Թուղթադրամանեցի» բուն նպատակն ու կատարած գործը: Անշաւիկ անոր խոսքերը, Այալիս գտգտութեան քարտիք վերնագրէ ներքեւ. «Այս ատենները (1853 թ.) Պուլէն Ձէշթուն եկաւ Մէլքեան Արթուրի Յովակիմ տղան՝ իբրեւ գործիչ, ճիւղ պանդուր (քերականաւոր) կառավարական պալատի ձեւ մացնելով՝ ինքը եղաւ կառավարիչ, լորս իշխանները ժողովոյ անշաւ և Տերապետան Տէր Մարտիրոսն ալ դատաւոր, ու այսպէս սկսաւ կառավարել շատ կանոնաւոր կերպով. Մէլք տարի վերջ՝ Կիրարմին ընդդէմ նորագութեան ձեռնդեցեալ, և այս քանին համար ի կրնալով պէտք եղածին լափ դրամ հացանել, խորհեցաւ Ռուսիա երթալ՝ այնտեղէն դրամ ճարելու համար: Արեւելեան պատերազմին բոլորեւ ժամանակն էր, հետեւաբար և ի խոտ վաճառոր այսպիսի անպարտաւորութիւն մը. ուստի իշխանը ընդդէմացան, բայց նա պնդելով իւր որոշման վրայ՝ ճամբայ կ'աւ, և Կարմիր մէջ ճանցուելով ձերբակալուցեալ, և տեղայն աստընդը Գրեգորիոս եպիսկոպոս գործ դրած աստակի շանքերուն հակառակ չի կրնալով ազատուիլ՝ կախաղան բարձրացաւ»:

Այս տեղեկութիւնս ասելի ճիշդ ըլլալով, կը հետեւի որ կամ Բաճեան Վ. է «1852» տարեթիւը անձեղ է, և կամ Յովակիմ Պուլէն 1853ին Ձէշթուն անաւելն, են, տալով իսկ կարին եղած էր, ուր ապա իրեկորդը զարմին ձերբակալուցեալ Բամիշայն զեպք՝ անոր քով եղած կառավարականաց պատմութեան ձեռագիրն ալ, և թէ օսմանեան արեւելիւնը դրուած չէ, կամ ի Ձէշթուն և կամ Կարմիր Աստընդը իրարմարմին մէջ որոնելի է (Այս և միւս բոլոր ժանտեղեկութիւնները հրատարակելն են):